

nyomást a gép mozgatására. Gőzkazánok fűtésében is szerepe jut a cseppfolyós levegőnek, ha a tüzelőanyag silány. A cseppfolyós levegő ugyanis az égést gyorsítja és így a silány tüzelőanyaggal is elérhető az a hőmérséklet, mely a nagy nyomású gőzkazán üzemben tartására szükséges. Amerikában szabadalmaztattak oly eljárást, a melylyel fagyasztókamarák, lakások, vasúti kocsik stb. a kívánt fokra cseppfolyós levegővel hűthetők le. A cseppfolyós levegőnek, mint hűtő közegnek sokkal intenzivebb a hatása, mint a jégé.

Már eddig is számos tér nyílt meg a cseppfolyós levegő mind tudományos, mind gyakorlati alkalmazására. Nem kételkedhetünk abban, hogy a cseppfolyós levegő nagyobb és nagyobb tért hódít és talán nem tévedünk, ha állítjuk, hogy elkövetkezik az idő, mikor a cseppfolyós levegő, miként ma a világítógáz és az elektromos áram, háztartási cikké válik, melyet épp oly nehezünkre esnék nélkülözni, mint a milyen nehezen nélkülözzük ma a vízvezetéket, a gáz- vagy az elektromos világítást.

Dr. Lengyel Béla.

Apáthy István és a természettudományi műnyelv.

E folyóirat tavali május 1-i füzetébe egy kis cikket irtam, a melyben röviden vázoltam a magyar természettudományi műnyelv újabb fejlődését, és ugyanott ellentmondtam a legújabb keletű törekvésnek, mely szerint Apáthy István s követői a nemzetközi műszókat nem az eddig megszokott alakjokban, hanem egy sajátságos elmélet alapján, latinosított vagy görögösített formában akarnák irodalmunkba bepolgárosítani.

E cikkemre Apáthy István „*Kompliment és komplement*“ cím alatt a Természettudományi Közlöny legutóbbi számában válaszolva, udvarias formában szememre veti, hogy régesrégen én is azt tanítottam, a mit ő most tanít, s hogy ő voltaképpen hű tanítványa annak a régi Szily Kálmánnak, a kit a mostani Szily Kálmán már megtagad.

Megfoghatalan előttem, hogy Apáthy István, a komoly kutató, utána sem nézve a régi dolgoknak és mégis hivatkozva reájok, ily szemmel látható s kézzel fogható tévedésbe sodródott.

Ám tévedni emberi dolog, de vádat emelni s minden igaz ok nélkül elvtagadással vádolni valakit, lehet *modernus* — hogy Apáthy latin szavaival éljek — de semmi esetre sem *exactus* eljárás. Lássuk azonban a valódi tényállást.

1879-ben egy nagyobb értekezést irtam e folyóiratba a magyar természettudományi műnyelvről. Ez értekezésem nem hangzott el figyelembe vétel nélkül: innentől számítják a Bugát-féle műnyelv pusztu-

lását s erre az értekezésre céloz Apáthy, mikor a régi Szily Kálmánt emlegeti.

Én ebben az értekezésben (Természettudományi Közlöny, XI. köt., 342—344. lap) a nemzetközi műszók átvételére a következőket tanácsoltam:

„Mikor a befogadandó nemzetközi műszó afféle *családtalan* szó, melyből származékok, legalább ma még, nem sarjadzanak ki, az ilyen szót *tartsuk meg változatlanul azon alakjában, a melyben előttünk, magyarok előtt, legismeretesebb.*“

„Több nehézséggel jár a *családos* műszók befogadása. Ezeket, ha szükséges, nemzetiesítsük meg úgy, hogy a magyar szóképzőknek vagy ragasztékoknak elfogadására alkalmasabbak legyenek, a nélkül mindazáltal, hogy őket *nevetésesen megkorcsosítsuk.*“

Ezt tanácsoltam én 1879-ben és ezt tanácslom ma is, 1911-ben. És mit tanácsol Apáthy?

Apáthy szerint: „a latinból alkotott tudományos műszónak, akár-melyik nemzet alkotta és bármennyire sajátjává, például francziává vagy angollá tette is, *csakis a latin alakját* szabad nekünk, magyaroknak elfogadnunk, tehát éppen azt az alakját, a melyet *legkevésbbé ismerünk.* A *telefon, mikrofon, coherer, fonográf, lokomotiv* angol, francia, német nevét és az eddigi magyar nevét tudom, de latin nevöket, szégyenemre kell megvallanom, én bizony nem tudom, s hamarjában nem is találnék kézikönyvet, folyóiratot, vagy szótárt, a melyből megtudhatnám, hogy hogyan kell őket magyarul neveznem és nevöket írnom? *Telephonus? telephonium? vagy telephonium?* A *jöd* latin nevét sem tudtam sokáig, míg Apáthytól meg nem tanultam, hogy annak *iodaeum* a *correctus* latin (= magyar) neve.

De hát miért ne fogadjuk el változatlanul a nyugatról hozzánk érkezett műszót? Miért kell őket éppen nekünk egy *is, us, um* vagy *ium* szócskával megtoldanunk? E kérdésre Apáthy azt feleli: azért, mert a német hozza őket.

No hát én a *német* bevándorlástól, sem az emberekétől, sem a szókétől nem félek oly nagyon, mint Apáthy. Valamint az Abtok, Degenfeldek, Krieschek, Nendtvichek, Schedelek, Wenckheimok elmagyarosodtak, elmagyarosodnak nálunk — fölösleges lenne példákat fölhoznom — a német *szók* is. Ne a szóktól féljünk, hanem a szófűzéstől és a stilstól. De meg azután ezeknek a német réven hozzánk érkezett angol, francia műszónak nincs is semmi németes formájok. Egyik sem hordja magán a *-heit, -keit, -ung, -irt, -isch, -lich* stb. képzőt. Hiszen ha így jönnek, úgyis vagy megmagyarosítjuk, vagy meglatinosítjuk őket nyomban.

Ime láthatják, t. olvasóim, hogy mily hű tanítványom nekem

magne!

Apáthy! Nemcsak hű, de következetes is, sokkal következetesebb mint én, a kinek az elvtagadáson kívül, szerinte, még a következetlenség is bűne.

Hát ez mind igen szép, de a nyelvekbeli következetességgel egy kis baj van, t. i. az, hogy a nyelvekben — minthogy nem a logika, hanem történeti fejlődés szülőttei — nincs is afféle következetesség, mint a minőt Apáthy képzel. Találónan világosította meg ezt Gyulai Pál e szavakkal: „Van *kanász*, de nincs *bikász* és *kosász*; van *lovász* és *juhász*, de nincs *disznász*“. — A *kompliment*- és *komplement*-et méltán gúnyolja Apáthy, de a *czement*-et és *parlament*-et bizonyosan nem bán-taná, noha a latinban megvan mind a *caementum*, mind a *parlamentum*. — A *templomot* a latinból kölcsönöztük, de az *oltárt* már a szlávból. — Van *plébánusunk*, de nincs *kapellánusunk* és *dekánusunk*. — Ismerjük a *generálist*, de az olasz-latin *caporalis*-ből a francia *caporal*-t, ebből a német *kapral*-t, a magyar meg ebből először *káprált*, azután *káplárt* csinált. — Van *conferentia* és *reverentia*, de azért a *renascentia* helyett *renaissancet* mondunk. — A 48 előtti *liberálisok* nem nevezték ellenfeleiket *conservativusok*-nak. — Van sok *invalidus* katona, de a *tendentia* sohasem *perfidus*. — *Redlis* az ember, de az iskola csak *real*, noha *normális* is van. — Apáthy megütözik azon, hogy az orvostudományban sok betegség neve *-itis*-en, ellenben a mineralógiában sok ásvány neve, az *-is* elhagyásával, *-it*-en végződik. Pedig egyszerű a magyarázata. Az orvostudományban meg a botanikában, mint régi tudományokban, a műszók legnagyobb része görög-latin eredetű, míg az ásványtan és az újabb chemia műnyelvét francziák s németek fejlesztették ki. Innen van az is, hogy az angolban a *sideritis* növényt, a *siderite* pedig ásványt jelent. De nem szaporítom tovább a szót.

Mielőtt e vitánkat részemről befejezném, előbb egy örvendetes jelenségre szeretnék még rámutatni. 1906-ban, az Apáthy műnyelvét követő erdélyi Muzeumi Füzetek I. kötetében még csupa *augitis*, *biotitis*, *calcitis*, *labradoritis*, *porphyritis*, *pyritis*, *orthoklasis*, *oligoklasis*, *amphibolon* és *sanidina* járja, de már 1909-ben, a IV. kötetben* *augit*, *biotit*, *calcit*, *diorit*, *porphyrit*, *pyrit*, *oligoklas*, *plagioklas*, *sanidin* és *amphibol*-ról beszélnek. Úgy látszik, Kolozsvár nincs már oly messze Budapesttől. Igen örülnék, ha Apáthyt és követőit nem sokára így üdvözölhetnők: Isten hozta Önöket minálunk!

Szily Kálmán.

* Nem értem, hogy az állítólag 1909-ben megjelent IV. kötet csak most jutott kezemhez s hogy a II. és III. kötetet még most sem kaphattam meg.